

ACC. N:R M. 14519:1-8.

Landskap: *Skåne* Upptecknare: *Nils Jönsson, Önnestad*
Härad: *V. Göinge* Berättare: *" " "*
Socken: *Stoby* Berättarens yrke: *folklivskvicklare, kamrer*
Uppteckningsår: *1958* Född år *1878* i *Stoby*

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Fordon, deras bruk och anskaffning. s. 1-7. LWF 108
Tydon för framtiden av prästkragens blod. s. 8.

Frågelista 108.

ACC. NR M. 14519: /

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Kupf 108
1.

Uppgifterna avse Kärlingeberga och angränsande gårdar under 1880:talet av medelstorlek t.ex. 5/16 - 1/2 mantal. Herregårdar funnos inom Stoby socken i Kvistalånga och i Hässleholmstrakten.. Förutom sedvanliga arbetsåkdon ståtade dessa herregårdar med "heltäckare" och "haltäckare" för personligt bruk.

Vid de övriga gårdarna var förhållandet följande. Arbetsåkdon av mångahanda slag: Arbetsvagnar för olika ändamål, "steunvagna" tvåhjuliga märskkärror m.fl. På vintern, när snö vanligen förekom, användes skoda eller oskoda käلkar för olika ändamål, och "kobbsläa" för skogskörslor i obanad terräng.

Kärror, kallade "böra" funnos av olika slag och för handkraft. För vagnar och slädar, användes en eller två hästar (eun- älla tvåv-spännara). Oxar kom helt ur bruk i slutet av 80:talet.

Åkdonen voro "sjarrabängen" / fjädersvagnar för två och en hästar, senare tvåhjulig gagg. På vintern "skrinor" och tidigare kappsläde (tröllhöppa).

Arbetsåkdon.

Arbetsvagnarna bestodo av framkärra och bakkärra, sammanbundna

av en s.k. långvagn försedd med borrhål och kunde göras längre och kortare för olika ändamål. Vid gödselkörning sattes hela bräder på gavlar, botten och sidor (mögfjäl). Användes även vid utkörning av sättpotatis m.m. Vid inbergring av rågkärvar, mogen blandsäd, havrekärvar o.d. användes en längre "långvagn" för att förbinda fram- och bakkärrorna längre spjäl-försedd bottenbräda och spjäl-försedda sidobräder. Nekarna mottogos på vagnen av en "negakrauga", och när lasset var fullt fastgjordes nekarna med en "lag-sme". Denna var en grov stång med fästen framtill och baktill. Den fastgjordes på lasset medelst rep, som voro fästa i vagnens bottenbräda och baktill fastgjorda i en självvuxen krok. Vid höbergringen användes samma sidobräder som vid sädesbergringen samt dessutom en överbyggnad bestående av "höhåcka" som bildade ett fyrkantigt rum. Arbetsvagnarnas hjul voro försedda med påspikade järnband, vanligen ditsatta av traktens smed. Vid inbergringen av potatisen användes en på arbetsvagnen fastsett "näre-kista". Dessutom fanns en s.k. "vanntvanna" som användes för olika ändamål: för utkörsel av gödselvatten på åkrarna, samt

väl regjord för hämtning av drank vid brännerierna i Tockarp och Stoby och till utkörsl av vatten till kreaturen, när dessa voro på bete där tillgång på vatten inte fanns. Till transport av större stenar och annat tungt gods användes en mastodont bestående av grova lejdare uppburna av fyra massiva hjul - "steunvajnen" eller "björnen". Dessutom en drög, lydande det mindre vackra namnet "as" använd till framsläpande av tunnor, stenar etc. Denna drög utgjordes av en tjock, i ena ändan tillspetsad bräda med stark krok för anspänningen. För kalk och mägerl användes en tvåhjulig kärra - mägerlkärra - vars bakre del kunde avlyftas vid urlastningen.

Vad arbetsvagnarna beträffar var bakkärrans hjul stundom större än framkärrans. Hjul utan järnbeslag förekommo i äldre tid. Mindre reparationer skedde i gårdarnas "huggehus" - hjulen liksom de tillhörande kärrorna tillverkades på platsen av för ändamålet tillkallad vagnmakare.

Vintrarna voro snörikare än nu , kanske beroende därpå att vägskraporna inte föste bort snön från vägarna. I vagnsporten sto-

stodo arbetsslädar - "navkälka" / med fram och bakkälke, motsva-
rande fram- och bakvagnen på arbetsvagnarna. På större gårdar
fanns två par navkälka, det ena paret skodda för körslor på
bättre vägar, det andra paret oskodda för skogskörslor. Vidare
fanns "kobbasläe" avsedd för körslor i svår skogsterräng. Denna
hade hela medar av bok, oskodda och 6 till 8 tum höga samt till-
verkad i gårdens huggehus.

Anspänningsanordningarna för arbetsvagnarna voro dels en stang
i mitten av vagnens framsida, dels svänglar med dräggremmar. För
arbetsvagnar och mangelkärror användes "skegla", som fastsattes
med "selapinna" i dragselen.

Kärror för handkraft fanns av olika slag. De kallades "böra".
Mögbören med hela sidor användes för olika ändamål: för utgöds-
ling i stallarna, för transport av "plodret" till "breueplassen"
vid tillverkning av "smiretöre" etc. - Den riktiga "töresbören"
användes till transport av skärtorv och var inte försedd med
sidstycken, endast med ryggstöd. / En person i Attarp var känd
för att tillverka lätta töresböra. - / "Höbören" var tvåhjulig.

5.

lång. jämbred. försedd med spjälbotten och högt ryggstöd. Detta senare utgjordes av en stadig mittpinne, genomborrad med halv-cirkelformigt böjda hasselkäppar - inga sidostycken. Användes huvudsakligen för att draga gräset från de lägre till de högre belägna delarna av ångarna utmed ån, särskilt vid sådana tillfällen när det "va flo" (d.v.s. översvämning) - Bäreböra utan hjul, med svängda sidostycken och pinnar mellan dessa. För deras användning krävdes två personer, och bärarna användes för transport av varjehandade föremål.

Åkdon.

Finast var "sjarraböngen" (char a banc) vid de bättre gårdarna anskaffad under 1880:talet. Framsätet i vagnens tvärriktning, försett med försack, två baksäten i vagnens längdriktning. På säten voro fastsatta stoppade läderdynor och åtta personer rymdes bekvämt. - Vidare fanns större fjädervagnar för två hästar. Mindre fjädervagnar för en häst. Åtminstone de större fjädervagnarna voro försedda med två stoppade säten. Det ena åksätet kunde vid behov tagas bort och fjädervagnen ~~vidare~~

vid behov användas för transport av mjöl till kvarnen, spannmål. varor inköpta i stad eller på marknader. Fjädersvagnarna voro försedda med fotsäck till framsätet och stoppade säten.

I början av det nya seklet kom på vissa ställen den tvåhjuliga giggen i bruk, avsedd endast för husfadern och en person till - vanligen husmodern.

Åkslädarna kallades "skrinor" (skrindor). Medarna voro järnskodda. Säten stoppade och försedda med fotsäck. Fårskinnsfäll hörde till utrustningen. Slädnätet hindrade att snö kastades på de åkande. Körsvennen hade sin plats på "stärten", som var försedd med stoppad sittdyna och fastsatt med tre rundjärn på slädens bakre del. På hästarnas sele var fastsatt en krans av "dombjällor". Dessa voro vanligen av messing - men på finare ställen av silver, vilket gav en finare klang. Vintern var i regel snörik, och ungdomarna anordnade "stäpartier" (slädpartier). då "skrinorna" kom till användning. - En mindre släde med åkbräda i längdriktningen, där de åkande - vanligen tre - sutto grensle efter varandra - kampsläde, "tröllhöppa" - användes

användes innan skrindan kom i bruk.

Före de moderna åkdonen fingo även arbetsvagnarna användas för finkörslor. Sätet fastsattes på sidobräderna och förseddes med en hemvävd "agedyna" Halm lades i botten på arbetssläden, och på denna fingo tjänarna och "glöttana" sin plats.

Vagnarna hade sin plats i den breda, med dubbla dörrar försedda vagnsporten och i inkörseln till den kringbyggda gården - "porten".

Fjärdervagnarna kommo i bruk hos bönderna i trakten under 1870:talet, "Sjarrabängen" under 1880:talet. Efter första världskrigets slut kom på de flesta ställen bilen i bruk i stället för de gamla åkdonen, och de moderna traktordrivna lastvagnarna i stället för de gamla arbetsåkdonen., Hästarnas antal reducerades, men avskaffades inte helt och hållet. utan behövdes på de mest stenbundna åkrarna.

Tydor för framtiden gjordes av barn och ungdom med ledning av kantbladen i prästkragen. Pojkarna, som voro mera realistiskt anlagda än flickorna, plockade bort bladen under uttalande av ramsan: "Heultäckare, haltäckare, fjädravajn. mögvajn", därmed angivande dem ekonomiska standard, som väntade dem i livet.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

8.